

Agora 6
8934 CJ Leeuwarden
(058) 7600760
info@fmf.frl
www.fmf.frl

Kvknr: 41000343
Btwnr: NL0035.14.092B01
IBAN: NL60TRIO0212485121

Dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân
Postbus 36
8900 AA LEEUWARDEN
info@wetterskipfryslan.nl

Datum : 26 april 2023
Ons kenmerk : 63-23/MA
Betreft : Zienswijze visie "Fryslân klimaatbestendig 2050+"

Geacht bestuur,

Hierbij willen wij, de Friese Milieu Federatie, It Fryske Gea en Natuurmonumenten onze zienswijze indienen op de voorliggende visie "Fryslân klimaatbestendig 2050+."

Algemeen

Om te beginnen vinden wij de blauwe omgevingsvisie 'Fryslân Klimaatbestendig 2050+' een onontkoombare vertrekpunt van wat nodig is om het watersysteem van Fryslân houdbaar en toekomstvast te maken. In de visie wordt voorgesteld om water en bodem sturend te maken in de ruimtelijke inrichting van Fryslân. Dit uitgangspunt ondersteunen de Friese natuur en milieuorganisaties van harte. Het past heel goed bij de in 2021 door de natuur- en landschapsorganisaties ontwikkelde visie 'Natuurlijk Fryslân 2050.' Het is te danken aan goed voorbereidend werk en bouwstenen zoals de grondwateratlas dat Fryslân nu al keuzes maakt die recht doen aan het nieuwe landelijke adagium "bodem en water sturend". Dit betekent dat niet alles meer kan op alle plekken. Ruimtelijke ingrepen zoals woningbouw en energieopwekking, en de landbouw moeten meer afgestemd worden op het watersysteem. Daarvoor moeten keuzes gemaakt worden, en die moeten landen in de plannen van gemeenten, maar ook in het nieuwe provinciaal programma voor het landelijk gebied. Ook de koppeling die gelegd wordt tussen bodem- en oppervlaktewater is enorme winst ten opzichte van bestaand beleid, dat deze twee vaak gescheiden behandelt.

De uitkomsten van de door het Wetterskip uitgevoerde analyse wat er gebeurt als we blijven doen wat we deden of als we halve maatregelen nemen, zijn confronterend. Tegelijk zijn ze heel belangrijk omdat ze de richting wijzen waarin de provincie zich moet ontwikkelen, willen we klimaatbestendig worden. Dat Fryslân klimaatadaptief moet worden is zeker. Klimaatverandering is niet een probleem voor de lange termijn, maar speelt zich nu al volop af. Uit 'Fryslân Klimaatbestendig 2050+' blijkt dat er grote uitdagingen op Fryslân afkomen: de provincie wordt in de toekomst steeds droger en heeft te maken met grote piekbuien. Het huidige watersysteem kan dit niet aan. Daardoor treedt er schade op voor natuur en landbouw en staat de veiligheid onder druk. We roepen de provincie en het Wetterskip op om snel aan de gang te gaan met het uitvoeren van de maatregelen t.a.v.

Wij worden gesteund door

Samen voor een mooi en duurzaam Fryslân

Agora 6
8934 CJ Leeuwarden
(058) 7600760
info@fmf.frl
www.fmf.frl

Kvknr: 41000343
Btwnr: NL0035.14.092B01
IBAN: NL60TRIO0212485121

waterbeheer om Fryslân voor te bereiden op de effecten van klimaatverandering, om verdere schade te voorkomen.

Graag willen we onderstrepen en aanvullend opgenomen zien in de visietekst dat vanaf nu al bij de ruimtelijke inrichting de plannen gebaseerd dienen te zijn op 'water en bodem sturend', en dus niet pas in volle omvang richting 2050. Tegelijk is het belangrijk om een pad uit te stippelen van nu naar 2050 voor bewoners en eigenaren in gebieden waar veel staat te veranderen. Voor hen is van belang dat zij enerzijds duidelijkheid krijgen en anderzijds de tijd en de hulp krijgen die nodig is om zich aan te passen. Een voorbeeld hiervan is het verhogen van het grondwaterpeil in het veenweidegebied op plekken waar het kan en waar grondeigenaren mee willen werken. Uiteraard met afdoende compensatiemaatregelen en een goed werkend grondinstrumentarium. Zet ook in op water vasthouden op meer plekken, zoals in de beekdalen en de zandgronden in het algemeen, zodat droogte in de zomer minder overlast geeft. En wees qua huidige en voorgenomen woningbouwplannen kritisch of woningbouw op bepaalde locaties überhaupt wenselijk is en of deze plannen niet moeten worden aangepast.

Aandachtspunten

Hieronder geven we puntsgewijs en in logische volgorde onze aandachtspunten weer. Te beginnen bij de Managementsamenvatting.

Wij zijn van mening dat je de natuur als klimaatadaptieve en toekomstvaste oplossing kunt zien. Dus niet investeren in technische oplossingen zoals dijken, stuwen en gemalen, maar uitgaan van natuurlijke principes die meerdere doelen dienen. Uiteraard binnen de gewenste veiligheidskaders. Daarom zien we graag dat bij de acht leidende principes op blz. 3 het principe van "Building with nature" wordt toegevoegd als negende principe of aangevuld bij principe 6 (waterveiligheid) of 7 (Circulair en energietransitie, waarbij CO2 vastleggen onderbelicht is in de visie). "Building with nature" is tijdens de gebiedsavonden meerdere keren ingebracht (zie ook figuur 18). Denk hierbij aan het invangen van slib om de Waddenkust van Fryslân mee te laten stijgen met de zeespiegel en aan de regulerende functie van natuur bij het opvangen van neerslagtekorten en -overschotten. Natuurlijke oplossingen dienen vaak meerdere doelen en zijn toekomstvast.

Op blz. 4 (deelgebieden) zouden wij graag '(levend)hoogveen' als specifiek landschap benoemd willen zien, desnoods onder 'zandgronden'. Het is opmerkelijk dat het Fochteloerveen in de gehele visie amper genoemd wordt. Het zo goed mogelijk vasthouden van water in dit voedselarme en regenwater afhankelijke landschap is ontzettend belangrijk, ook door het bieden van tegendruk in de overgangszone rondom om verdroging te voorkomen.

Onze opmerkingen vanaf hoofdstuk 2:

- In hoofdstuk 2, op blz. 18 geeft de visie aan dat bij het watersysteem het vele aan- en afvoeren op dit moment goed werkt. Dit kan naar onze mening zo niet gesteld worden (zie ook blz. 28, Houdbaarheid van het systeem). Het huidige watersysteem geeft nu al schade aan de natuur en biodiversiteit, omdat niet gewerkt wordt volgens het principe van water en

bodem sturend bij natuurlijke systemen. Denk hierbij aan schade aan natuur door droogte en verdwenen grondwaterstromen en aan koolstofvoorraden in de veenbodem. Deze treedt elk jaar op en is vaak onomkeerbaar. Hoe eerder deze problemen worden aangepakt hoe beter.

- In hoofdstuk 2.3 zijn vier verschillende ontwikkelingsrichtingen in beeld gebracht. Dit is wel verhelderend, maar noch in de hierop volgende acht leidende principes, als in de visie in 3.2, wordt duidelijk voor welk scenario gekozen wordt. In welke mate wordt water en bodem sturend? Wordt het meer sturend dan in de huidige situatie of wordt het maximaal sturend (derde scenario) ? De termijn is niet duidelijk. In 3.2 tweede alinea staat dat het watersysteem “van de toekomst” een systeem moet zijn dat gebaseerd is op de natuurlijke principes van water en bodem. Graag zien we aangegeven wanneer begonnen gaat worden met de visie en resultaten in 't veld substantieel merkbaar zijn (en niet pas in de toekomst). Daarom is het van belang om vandaag nog te beginnen met de aanpak.
- Het verontrust ons dat in 3.2.5 aangegeven staat dat de visiekaart een stip op de horizon is. Dat voorspelt niet veel ambitie voor de noodzakelijke aanpassingen de komende 5 tot 10 jaar. Ook nu al moeten maatregelen getroffen worden. Daarvoor is nodig dat tussendoelen met mogelijkheden voor bijsturing worden opgenomen. Dat maakt dat enerzijds voorkomen wordt dat maatregelen waarmee nu begonnen kan worden onnodig worden uitgesteld. Anderzijds kan daaruit blijken dat de meer verstrekkende consequenties van de visie niet morgen al gerealiseerd hoeven te zijn, maar dat we daar naartoe groeien. Dat geeft duidelijkheid aan eigenaren en grondgebruikers.
- Het is goed te lezen dat een keuze voor een veerkrachtig water- en bodemsysteem bijvoorbeeld kan betekenen dat we de diepste delen van polders reserveren voor waterberging (3.1.1). Dit moet ook meegenomen worden bij de herijking van de plannen voor waterberging, die nu plaatsvindt. Het spreekt ons o.a. ook aan om niet af te wentelen op andere gebieden of functies (3.1.3); versnelde afvoer van water en lage peilen zorgt in natuurgebieden vaak voor schade aan de natuurwaarden (bijv grondwater- en kwel afhankelijke vegetaties in de beekdalen).
- In 3.3.1. (Visie op de zandgronden in 2050 en verder) ontbreekt het landschap hoogveen. Graag de volgende bullets toevoegen:
 - ‘*verhogen grondwaterstanden*’ rondom in de overgangsgebieden
 - ‘bufferzone natuur’: gebruik bij voorkeur het woord ‘*overgangsgebieden*’ dat wordt ook gebruikt in de NPLG terminologie
 - ‘*beperken van grondwateronttrekkingen*’: denk hierbij ook aan het cumulatieve effect van grondwateronttrekkingen ten behoeve van beregening en het effect van (diepe) drainage rondom N2000 gebieden en verdrogingsgevoelige natuur (dit kan in de praktijk ook betekenen dat putten opgeheven of verplaatst moeten worden om effecten van verdroging tegen te gaan)

- ‘water vasthouden en tegendruk bieden’: hoogveen is een door regenwater gevoed voedselarm systeem
 - ‘veenontwikkeling bevorderen’: tevens vastlegging CO2
-
- U geeft in 3.3.2 (Visie op de veengronden in 2050+) aan dat in 2050 o.a. de veenoxidatie nagenoeg gestopt is. Daarbij is niet aangegeven hoeveel veenoxidatie en bodemdaling in de komende kwart eeuw dan nog vóór die tijd over is. Graag aangeven dat urgentie geboden is bij de uitvoering van de visie vooral voor de veengebieden (blz. 8 sleutelrol). Aan alleen vertraging van het proces van veenoxidatie en bodemdaling is geen behoefte. Goed te lezen op blz. 51 (groene kader) dat de visie t.o.v. het huidige Veenweideprogramma op onderdelen een versnelling bepleit. Jammer is het dat dit op blz. 57 (eerste kolom) dan wordt afgezwakt door te pleiten richting 2050 om *“waar mogelijk te versnellen en stapsgewijs te zorgen voor behoud van het veen in het gehele deelgebied”*. Ook goed te lezen dat u aangeeft dat voor het dunne veen actie op korte termijn nodig is om de veenlaag in stand te houden (ook op blz. 32 *“...veen in het veenweidegebied, evenals het aanwezige dun veen moet worden behouden; veenoxidatie moet zo snel mogelijk stoppen”*). Nu zet veenoxidatie nog in het gehele veengebied door. We kunnen de aanpak niet beperken tot gebiedsprocessen in enkele gebieden.

Bij de veengebieden (Bufferzones natuur) staat aangegeven dat natuurgebieden vanwege de hoge ligging t.o.v. de omgeving wegzijgingsgebieden blijven. Dat zal grotendeels het geval zijn maar idem zoals bij de beekdalen in de zandgronden kan wel door minder lage peilen in de directe omgeving/flanken, wegzijging tegengegaan worden en water druk hersteld-/opgebouwd worden waardoor lokale kwel in het natuurgebied weer in zekere mate op kan treden.

- In 3.3.3. (Visie op de kleigronden in 2050+): Voor de kwelders blijft net zoals voor de Waddeneilanden “Building with nature” niet alleen onderbelicht, het ontbreekt geheel. In kwelders wordt jaarlijks CO2 vastgelegd door opslibbing en groei van vegetatie. Het slib bevat koolstof dat is vastgelegd door algen, fytoplankton en vegetatie. Het op natuurlijke wijze door de zee laten ophogen met slib is een goede manier om koolstof op te slaan en de kust mee te laten groeien met zeespiegelstijging. Om CO2 blijvend op te slaan moeten kwelders niet direct weer afslaan. Het is niet de bedoeling dat de natuurlijke dynamiek geheel uit de kust verdwijnt. Daarom is permanente vastlegging van koolstof alleen aan de orde in (al dan niet tijdelijk) voor de zee opengestelde polders of op kwelders waarvan de ligging zodanig is dat afslag van nature niet meer zal plaatsvinden. Onder de Greidhoeke zien we graag het behoud van oud greppeltjesland toegevoegd. De Provincie heeft inmiddels een SKNL regeling ontwikkeld om agrarische grond en gedeeltelijk af te waarden ten gunste van de weidevogels, om in het kader van het Aanvalsplan Grutto en het geactualiseerde weidevogelbeleid robuuste weidevogelplusgebieden te kunnen ontwikkelen.

- In 3.3.4. ('Visie op de Waddeneilanden in 2050+'): De duinen zijn van vitaal belang voor de leefbaarheid op de eilanden op de lange termijn. De functie van de duinen als schakel in het behalen van de beschreven doelstellingen blijft naar ons idee echter onderbelicht in de visie. De noodzakelijke koppeling tussen natuurlijk duinbeheer, het vergroten van de zoetwaterbel en het versterken van de waterveiligheid (3.2.3.) moet duidelijker worden beschreven. Door gebruik te maken van de natuurlijke processen van stuivend zand in de duinen en sedimentatie door kortstondige inundaties van eilandkwelders (wash-overs), profiteren alle genoemde functies. Middels dit principe van "Building with nature" wordt de kustveiligheid vergroot doordat de duin- en kweldergebieden op natuurlijke wijze kunnen groeien in hoogte en volume. Daardoor neemt ook de opslagcapaciteit van zoetwater toe en groeien laaggelegen delen van de duinen en kwelders mee met de stijgende zeespiegel en stijgende grondwaterstanden. De duin- en kweldernatuur kan daarnaast niet zonder natuurlijke dynamiek. Mogelijkheden hiervoor dienen zoveel mogelijk benut te worden. Bij een tekort aan sediment kan een zandsuppletie als aanvullende maatregelen uitgevoerd worden, dus in combinatie en ter versterking van de dynamiek in de duinen. Vanzelfsprekend zien wij op voorhand geen bezwaren op het uitvoeren van zandsuppleties op kritieke locaties waar geen ruimte is voor natuurlijke dynamiek.
- Bovenstaande sluit tevens aan bij de ambitie om de biodiversiteit en de natuur te herstellen (4.2.4 en 4.4.6.). De genoemde natuurlijke dynamiek in watersystemen gaat op (delen van) de eilanden bij voorkeur samen met de genoemde natuurlijke landschappelijke dynamiek. Logisch is om daarom een koppeling te maken met de (nieuw te schrijven) Natura 2000 beheerplannen voor de eilanden en daarbij rekening te houden met de dubbelfuncties die de duingebieden hier hebben.
- Het vasthouden van regenwater (3.3.4.) is een logische denkwijze. Wij staan echter kritisch tegenover het gebruik van het rioolwatereffluent als aanvulling op de grondwaterstand. Dit vanwege de mogelijke aanwezigheid van niet-gebiedseigen stoffen in dit water, bijvoorbeeld medicijnresten en nutriënten. Het vasthouden van water in de duingebieden zorgt zoals gesteld tot hogere grondwaterstanden in de binnenduintrand (3.3.4.). In de visie mist echter het perspectief of alternatief voor de recreatieve functies die op dit moment op deze plek aanwezig zijn. Ruit- en wandelpaden die dan lange tijd onderwater staan en eigenlijk niet toegankelijk. Dat vergt een andere afstemming of ander gebruik van de paden, dat zeker gevolgen heeft voor het recreatief gebruik en vraagt een andere aanpak dan alleen maar ophogen.
- U geeft in 3.3.5 (Visie op het bebouwd gebied in 2050+) aan dat op locaties kritisch moeten worden beoordeeld of woningbouw daar überhaupt wenselijk is. Dit willen we zeker ondersteunen. Wanneer er RO plannen worden gepresenteerd die strijdig zijn met het principe "water en bodem sturend" dan moet het Wetterskip in onze ogen hier tegen in verzet komen. Een "watertoets" is niet voldoende. Wij verwachten een actieve rol van het

Wetterskip waarbij stimulerend beleid de voorkeur heeft, maar in sommige situaties ook de stok: het Wetterskip zal er dan alles aan moeten doen om plannen tegen te houden, eventueel tot zelfs de Raad van State. Daarom is het belangrijk dat er duidelijke kaders zijn om de voorspelbaarheid van handelen te vergroten.

- Een punt van aandacht is bijvoorbeeld de (recreatie)woningbouw niet alleen in het binnenduingsgebied maar juist nabij de dorpen. Uitbreiding van dorpen is vastgelegd in bestemmingsplannen, maar daar wordt lang niet altijd goed gekeken naar de ondergrond. Een voorbeeld daarvan is de onlangs gebouwde huizen nabij Hollum. Deze zijn net gebouwd in een van de natste gebieden (een kwelgebied) rondom het dorp en staat in verbinding met het binnenduingsgebied. Door daar te draineren droogt het gebied nog sneller uit en verstoort het de hele hydrologie.
- Afsluitend over hoofdstuk 3: Per deelgebied staat aldoor genoemd dat de toekomstbeelden de komende tijd in gebiedsprocessen nader worden uitgewerkt. Omdat veelal meerdere gebiedsprocessen per deelgebied uitgevoerd worden, lezen we graag op welke wijze en in welke mate de leidende principes en vooral de optelling per deelgebied als totaal doel gehaald gaat worden. Op blz. 61 tweede alinea staat omschreven dat op het moment dat de visie onderdeel wordt van het FPLG- en NOVEX-pakket - en in de gebiedsgerichte aanpak de visie wordt vertaald naar concrete doelen en maatregelen en met welke urgentie - dat dan pas een integrale afweging kan plaatsvinden. Wat gaat ervoor zorgen dat de visie gerealiseerd gaat worden als dit zo sterk afhangt van de uitwerking per afzonderlijk gebied(sproces)?
- Graag verduidelijken wat in 4.1 eerste alinea in die context bedoeld wordt met “autonome ontwikkelingen”. In het achtergrond document (blz. 35) wordt daaronder verstaan alle verwachte ontwikkelingen bij uitvoeren of voortzetten van het huidige beleid. Kunnen we aannemen dat de visie een aantal autonome ontwikkelingen zoals veenoxidatie als gevolg van lage waterpeilen niet (meer) voorstaat?
- Bij 4.4.5 (Landbouw) staat aangegeven dat met zorgvuldige gebiedsgerichte aanpak met de landbouw wordt gezocht naar de juiste richting (landbouwkundig gebruik en natuurherstel). We pleiten ervoor om dit ook met de natuur- en landschapsorganisaties te doen.

Rol van natuur en landschap

Natuur en landschap kunnen een belangrijke rol spelen bij het oplossen van klimaat- en wateropgaven. Omgekeerd biedt deze blauwe omgevingsvisie belangrijke koppelkansen voor natuur en landschap, die al bij het programmeren van de maatregelen gezien moeten worden om deze doelen daadwerkelijk mee te kunnen koppelen:

- Het verhogen van grondwaterstanden in het zandgebied is niet alleen van belang voor drinkwater en bestrijding van droogte, ook voor de natuur is het herstel van grondwaterstromen van groot belang. De kansen om grondwater naar de wortelzone te

Agora 6
8934 CJ Leeuwarden
(058) 7600760
info@fmf.frl
www.fmf.frl

Kvknr: 41000343
Btwnr: NL0035.14.092B01
IBAN: NL60TRIO0212485121

krijgen doet zich in het bijzonder voor in beekdalen en op de overgang van hoog Fryslân (zand) naar laag Fryslân (veen of voormalig veen).

- Bij waterretentie in de winter en het vroeg voorjaar kan een verloren fenomeen hersteld worden: vloedvlaktes. In de jaren vijftig stond wel 100.000 hectare onder een dun laagje water in het vroege voorjaar. Hier groeiden grote hoeveelheden vis op, die zich later in het voorjaar met het water terugtrokken in de Friese boezem. Terwijl in de zomer gewoon gras groeide op deze plaatsen, leidde dit tot een veel rijkere visstand in de Friese boezem dan nu.
- In het klei op veen gebied zijn juist weidevogeldoelen goed te combineren met hoge waterstanden, mits in hetzelfde gebied voldoende openheid van het landschap en mogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer geboden worden.
- Blauwe dooradering kan vormgegeven worden door oude vaarten, ontginningsloten en slenken te benutten en weer zichtbaarder te maken in het landschap.

In al deze voorbeelden is het cruciaal dat vanaf het begin rekening gehouden wordt met het koppelen van natuur met waterdoelen.

Samenvattend

Wij zijn positief over de blauwe omgevingsvisie 'Fryslân Klimaatbestendig 2050+' en steunen het uitgangspunt om deze visie leidend te zijn voor de ruimtelijke inrichting. Wij roepen de provincie en het Wetterskip op om nu al aan de gang te gaan met het uitvoeren van de maatregelen om Fryslân voor te bereiden op de effecten van klimaatverandering, en niet te wachten tot het bijna 2050 is. Daar zouden wij graag een bijdrage aan willen leveren.

Met vriendelijke groet,

Hans van der Werf, directeur Friese Milieu federatie
Henk de Vries, It Fryske Gea
Jorien Bakker, Natuurmonumenten

Wij worden gesteund door

Samen voor een mooi en duurzaam Fryslân